

4.4.1. Gvadelupa kreola lingvo

(surbaze de la studenta laboraĵo de Anne Jausions)

La unuaj francoj alboridiĝis al Gvadelupo en 1635. Ili trovis tie la genton de kariboj. Ĉar la francoj kultivis unue tabakon kaj poste la pli profitdonan sukerkanon, ili bezonis multe da manlaborantoj, kiujn ili venigis el Afriko kaj sklavigis. La kreola lingvo (*Kréyòl Gwadeloupéen*) devenas de la kuniĝo de tiuj tri popoloj. La francoj devenis ĉefe el la okcidenta Francio, el Puatuo kaj el la Roĉela regiono, la lingvo parolata de ili do havis la trajtojn de tiuj ĉi regionoj tiuepoke. Ĉar la kreola lingvo estis parolata de la laboristoj kaj malaltaj sociotavoloj, ĝi estis malalte taksata, la uzantoj estis primokataj kiel «vyé nèg» (*vieux nègre*), t.e. sentaŭguloj, vaguloj. La kreola lingvo estis oficiale malpermesata. Oni punis la lernantojn, kiuj uzis ĝin en la lernejo. La deziro detru i kulturan identecon estis tiel insida, ke eĉ la loĝantoj mem opiniis la kreolan lingvon vulgara, ne respektinda. En Gvadelupo, franca departemento de 1946, la oficiala lingvo estas la franca lingvo, uzata en administracio, en entreprenoj kaj por la unua kontakto. Sed rapide post tiu una kontakto, oni daŭrigas la konversacion en la kreola. Inter amikoj oni parolas kreole. Ĉ. 450 000 homoj uzas ĝin sur Gvadelupo kaj ĝiajn variantojn sur najbaraj insuloj Dominiko, Sankta Bartolomeo kaj Sankta Marteno. La tuta nombro da parolantoj estas ĉ. 700 000 (https://fr.wikipedia.org/wiki/Créole_guadeloupéen). Laŭ kelkaj teorioj, la kreolaj lingvoj gvadalupe, martinika, dominika kaj sanktalucia estas unuopaj variantoj de la komuna antila kreola lingvo, parolata ankaŭ sur aliaj insuloj, en Venezuelo kaj en Franca Gvajano, kie oni nomas ĝin «patois» (tiel estas nomata ajna lingvo konsiderata nenorma en la franca). Unu el la elementoj, kiu kontribuis al la revalorigo de la kreola estis la universitataj studoj pri gvadelupa kreola lingvo. En 1991, Marie Christine Hazraël-Massieux prezentis pli ol 900 publikaĵojn, kiuj pritraktis la kreolan. Nun ekzistas seriozaj sciencaj esploroj pri ĝi.

La gramatiko estas simpligita, ekz. ne ekzistas la kopulo «esti»: *I chiré* = Il/elle est déchirée – Ĝi estas ŝirita. Same kiam predikativo estas adjektivo: *I bèl* = Il/elle est beau/belle – Li/ŝi estas bela. La verbo «havi» enhavas plenan formon «timi» kaj du mallongigitajn formojn «tin» kaj «ni». «Bay», kiu devenas de la franca «bailler», malnova verbo signifanta «doni», estas uzata kiel helpverbo (ankaŭ en la formo «ba, ban»): *Ban-mwen on ti-bo, dé ti-bo, twa ti-bo, doudou!* = Donne-moi un baiser, deux baisers, trois baisers, chérie! – Donu al mi un kison, du kisojn, tri kisojn, mia karulino! *Ola mizik-la ka bay?* = Où la musique donne? = Où y-a-t il de la musique? – Kie oni ludas muzikon? Ankaŭ «ay/alé» = aller (iri): iĝas helpverbo (en la formo «annou» por la unua persono de volitivo): *Annou! Annou vwè.* = Allons! Allons voir. – Ni iru! Ni vidu.

Ekzistas indikiloj por montri la aspektojn aŭ la tensojn, por esprimi finitecon: „té” relative al iu tempopunkto. *I té vin.* = Il était venu. – Li estis veninta, li venis.

„Ké” estas indikilo de intenco kaj futuro: *Lè kannaval ké rivé, an ké dégizé.* = Quand viendra le carnaval, je me déguiserai. – Kiam okazos karnavalo, mi maskovestiĝos.

„Ka” uzatas por indiki prezencon: *An ka palé* = je parle – mi parolas.

Por la preterito ne estas indikilo: *I pati* = il est parti – li foriris.

Por insisti, oni uzas ripetadon: *Nu kouri, nu kouri, nu kouri.* = Nous avons beaucoup couru. Ni longe kuris.

La artikolo „on” estas lokita antaŭ la nomo, kaj la artikolo „la” malantaŭ ĝi. La substantivoj, kiuj en la franca komenciĝas per vokalo, perdas tiun vokalon: *pangnol* = espagnol